

Egy doroszlói katona feljegyzései az első világháborúból¹

Évtizedeken át kallódó notesz jegyzetanyaga enged bepillantást abba a világba, amelyben a „Mlada Bosna” illegális szerb politikai szervezet merénylőjeként Gavriló Princip, pisztolyával kioltotta a Monarchia trónörökösének, Ferenc Ferdinándnak és feleségének az életét.

A merénylet kapcsán indított bosszúhadjáratról a legmerészebb jóslatok sem feltételezték, hogy világháborúhoz vezet, amelynek végét a monarchia széthullása és a trianoni békediktátum jelentik.

A háború

Vasárnap van. Amikor készültem a községbe, dobolják hogy Öfensége elrendelte a részleges mozgósítást!

Volt is sürgés-forgás! Már aznap minden hadköteles férfinak jelentkeznie kellett és a fiatalabb korúak már hétfőn, azaz 1914. július 27-én útnak indultak. Mi pedig kedden azaz július 28-án reggel indultunk.

Elég nehéz búcsúzás volt a családtagoktól. Mindez azonban hamar feledésbe ment és a szomorú elválást víg, hazafias mámor váltotta föl. 1914. július 28-án reggel mi már a szomszéd község: Szond vasútállomásán vagyunk. Pár perce, hogy elment egy katonavonat és így csak 10-11 óra körül bírtunk útnak indulni. De az a vonat úgy ment, hogy az ember azt hitte, hogy talán meg sem áll Pestig. Csak annyit várokazott, amíg a másik vonat beért és éjfél után 2-3 óra közt főt is voltunk a fővárosban.

Volt nagy éljenzés és öröm, amikor egyik vagy a másik csapat találkozott. Pesten a nép éljenzett, a fiatalság pedig fáklvás menetet rendezett. Mivel mi nem akartuk időnket az utcán tölteni, egy rendőr tanácsára, bementünk egy kávéházba, a központi vasútállomástól jobbra, azaz szemben a Hernád utca sarkával. Így az egész társaság együtt sört meg kávért rendelt, ami szokatlanul drága volt, mert a falusi vendég nemigen szokta ezeket a magas árakat.

Lassan aztán megvirradt és fölkerestük a sorozó bizottságot. Kiknek ajánlati lapjuk volt, azokat a szegényeket harctérre internálták. A többi pedig a Damjanich utcában levő iskolában várta a sorát. Végre pénteken, vagyis július 31-én mi is sorra kerültünk. Voltak néhányan olyanok is, akik mint számfelétiek, haza lettek bocsájtva. No de nem sokáig tartott a rózsás szabadság, mert megint be lettek hívva. Akik pedig ottmaradtak, azok pár napig civilben töltötték a gyakorlatot és csak három hét elteltével kaptunk, közötti villamos-személyzet által levetett, ócska egyenruhát, azaz csak blúzt. Most aztán jól ki volt állítva a hadsereg! Némely része cipőben, a másik boeskorban meg papucsban járt. Felszerelés a Vendli fegyver volt, régi fehér-vászon borjúval.

Naponta egy kis fegyverfogás és egyéb gyakorlatok voltak. Az étkezés a Városliget melletti Hungária kertben volt, első napokban csak ebéd, később vacsora is, de a nagy távolság miatt sokszor nem ment el a legénység – mert még nem volt üres a zsebje –, s a hentestől vásárolt méregdrága vacsorát.

Laktanyánk az Aradi-sarok Körner-féle iskolájában volt. Pár nap után a Hernád utcában voltunk, onnét a Szépművészeti Rajziskolába, majd pedig a Munkácsi utcasarokra helyeztek át. Később a Magyar Királyi Felső Iskolában voltunk, ami nagyon szép és modern iskola, pár nap után aztán utolsó itteni álmáshelyünkre: a Bujovszki utcai laktanyába kerültünk.

Tétényben voltunk lögyakorlatra, amikor jött a parancs, hogy rögtön bevonulni! Így minden ember csak két lövést adhatott le és rögtön vissza menetet a csapat. A hadnagy úrtól tudtuk meg hogy elme gyünk és azt mondta: Fiúk, danoljanak! Volt is danolás, aki tudott, csak azért mégis haza gondolt az ember a családjára.

Azon az egész éjszakán senkinek sem volt szabad lefeküdni, mert a hiányzó felszerelést osztották ki. Soha annyi káromkodás, mint azon az emlékezetes éjszakán, amikor Márton Jenő hadnagy úr legalább harmincszor folsorakoztatott bennünket! Közben ezerszer elkerítette: az apád-anyád itt volt, ott volt...

¹ Stampfer Márton Doroszló, Bács Bodrogh megye, Petőfi utca 30/D. Kérem! Felkérem a tisztelt megtalálót, ha talán a jó lsten úgy akarná, hogy meghalnék, akkor a naplomat ezen arcképpel és a többi dolgaimmel együtt a fenti címre küldeni szíveskedjék.

Borzasztóan megvoltunk lepődve! Reggel aztán útnak indultunk, fölvirágozva, nemzeti szalaggal és nagy télikabátokkal, subával, szűrrel. Úgy festhettünk, mint valami munkás csapat.

1914. szeptember 5-én, szombati nap volt, amikor eljöttünk Budapestről. Mielőtt vonatra ültünk, megebédeltünk. Minden ember kapott egy kis darab húst, hozzá egy zöldpaprikát és ez volt az ebéd!

Senki sem mondta, merre visz a vonat? A vonatvezető úgy tudta, hogy „lefelé” megyünk. Nagy kerülővel Eszék és Vinkovci felé jöttünk. Útközben sok bajtársunkkal találkoztunk, akik már visszafelé jöttek Montenegróból meg Szerbiából. Az állomásokon folytonos éljenzéssel fogadtak. Eszéken lószalámit kaptunk, kinek mennyi kellett, csak nem ízlett! Ahol a vonat megállt, úgy megrohanták az italboltot, hogy alig jutott az ember hozzá. Volt olyan állomás, ahol ebéddel vártak. Pélmonostoron például tejjel vendégelték a legénységet.

Amikor aztán a boszniai vágányhoz érkeztünk, nyitott kocsit kaptunk. Mindig kanyarban ment a vonat, sok helyen kettős „S” betűt írt a szerelvény. Volt sok hely, ahol egy mozdony el sem bírta, annyira fölfelé kellett menni, mire Szarajevóba érkeztünk.

Itten aztán, fönt a magas hegyen lettünk elhelyezve az „Eugén” nevet viselő kaszárnyában. Az ember lelke majd kiszakadt, mire följutott. Ott voltunk pár hétig és másztuk azokat az iszonyú hegyeket. Sokszor azt sem tudtuk, hová rakjuk a lábainkat, annyira kifáradtunk. Sokat jártunk komitácisit² keresni. Reggel indultunk és este, éjfél után tértünk vissza, ebéd meg étkezés nélkül.

A szerencsétlen összecsapás

Egyszer jött a parancs, hogy a komitácik be akarnak törni Szarajevóba. Kimentünk keresni őket, azonban nem találkoztunk velük – pedig ott voltak! Azon az éjszakán akkor világított meg bennünket a tűzértség, amikor a legénység a szilvafákat vizsgálta, van-e szilva rajtuk, mert éhes volt és mindent meg-evett, amit csak talált. Átnéztük a házakat, nincsen-e ottan valami komitációs vagy más, gyanús ember?

Amikor aztán visszafelé vonultunk, találtunk egy szerb komitácisit, agyon volt löve! Az úton feküdt. Megfogtam a kezét, de már teljesen kihűlt. Később megtudtuk, hogy egy csendőr lötte le, mert nem akart engedelmessé válni. Ez az éjszakai menetelés 1914. szeptember 17-én volt. Mi éjszaka 11-12 óra között tértünk vissza a kaszárnyába. Ekkor kapott a II. zászlóalj parancsot, hogy vonuljon ki komitácisit keresni.

Minden figyelmeztetés ellenére, a legénység szíval, pipával menetelt, és az ellenség szépen lát-hatta, merre járnak a sötétben. Hajnali 4-5 óra körül aztán úgy meglepték őket, hogy azt sem tudták, honnét jött az ellenség? Sok ember, maga az ezredes úr is a helyszínen maradt. Mások úgy elfutottak, hogy harmadnapra tértek vissza a kaszárnyába. A szerencsétlen összecsapás Pálén történt és iszonyú pánikot szült a legénység között. Úgy volt, hogy a felelősök ezért a tettért (mármint a hanyagságukért) meg lesznek büntetve, de el lett engedve azoknak, akik még élve maradtak.

Lassan eljött az idő és 1914. szeptember 27. vasárnapján, mint az első század második szakaszának a legénysége, a szarajevói Filipovics Lägerhez őrségre lettünk kirendelve. Délben volt a váltás, én ugyanez nap este 7-9 óráig álltam a Garnizon-kapunál, ahol a fenséges Trónörökösnek és nejeének a gyilkosait: Principet és társait őrizték. Reggel ismét 6-tól 8 óráig kellett volna őrt állnom, de jött a váltás, amit nem tudtam mire vélni? Azt hittem, büntetésről van szó, mert az előző este nem akartam beereszteni az őrmestert és 200 lépés kerülővel bírt csak bemenni a másik kapun. Fenyegettet, hogy kihallgatásra visz, de én nem törődtem vele, mert a parancs szerint jártam el. Amint mondom – fölvaltottak és sorakozó – rögtön menni az állomásra! Az volt a parancs, hogy a háti bőrönd marad és csak a pokrócot meg a tölténytáskát visszük, mert négy napra vonulunk ki. Mi meg a gépfegyver-osztag vonatra ültünk, és elindult velünk a szerelvény, de olyan lassan, hogy alig mozgott!

Nos, hát mi nagyon szépen utazgattunk tovább, egyszer csak Olovo előtt kiszálltunk és gyalog folytattuk útunkat. Néhány napig jól éltünk szilvával, körtével, meg amit a „vendég” talált. Egyszer aztán estefelé az a hír érkezett, hogy az ellenség túlerővel közeledik felénk! Egész éjszaka meneteltünk és ha valahol megálltunk, akkor a fáradtságtól meg az éhségtől roskadt le a legénység, és már aludt is. Egyik-másik hűskonzervet evett, mert abból volt elég, magam is vittem hat dobozzal. Közben abban reménykedtünk, hogy mivel letelt a beígért négy nap, visszamegyünk Szarajevóba. Nagyot csalódtunk, amikor egy állomásnál nélkülünk ment tovább a vonat!

² Az osztrák-magyar hadsereg ellen harcoló szerb, horvát v. bosnyák felkelők az első világháborúban.

Behúzódtunk egy faraktárba, de itt sem volt nyugtunk, mert folyton változtattuk a helyünket, mégsem egy tisztáson keresztül fölértünk egy nagyon magas hegyre, ahol néhány napig tartózkodtunk. Újra menetelés, közben fögtünk egy szerbet, amint a házból kijött és gyanúsán viselkedett.

Első tűzkeresztség: öngól a szuhogórán

Két napi újabb menetelés után találkoztunk a 6. közös hadsereggel és az lett mondva, hogy ebben az erdőben komitácsik vannak. Az I. századnak kellett utánuk kutatni, a 6-osok pedig a túloldalon voltak. Rajvonalba fejlődöttünk és lassan húzódtunk keresztül az erdőn. Jobb szárnyon volt a kapitány úr, és amint egy kerítésen átléptünk, szerb komitácsinak vélt embert találtunk a házban. Agyon kell löni! – volt a parancs, de én azt nem tudom, végre lett e hajtva?

Amint közeledtünk az erdőszélhez, mindig közelebről hallottuk a lövéseket: tehát közel az ellenség! A század rendben fölfejlődött és tűzpárbaj kezdődött, ami jó darabig tartott. Amikor aztán elhangzott a vezényszó: „Előre magyarok!”, mindannyian teli torokkal megismételtük! Meghallotta az ellenségnek vélt katonaság és kiabálni kezdtek: „Ne löjjetek! Mi is magyarok vagyunk...” De addigra már két halottunk meg három sebesültünk volt. Nekik az őrmesterük meg tiszthelyettesük elesett, meg néhány sebesültjük is volt!

Ez volt az első tűzkeresztség! Nem is hittem volna, milyen az ember? A hadnagy úr buzdította a legénységet, mi pedig vakon követtük! Úgy mentünk abban a golyózápóban, mintha semmi sem történt volna, pedig ugyancsak fűtültek a golyók!

A hatosok visszavonultak és szétszaladtak, mi pedig átnéztük a terepet, a kukoricást.

Egy kis pihenő után tovább meneteltünk. Ez az emlékezetes ütközet pedig 1914. szeptember 29-én a Szuhogórán történt.

Hanpészak, Szokolovics...

1914. október 6-án újabb ütközet... Hanpészaknál állásaikban vártak bennünket a szerbek. Kivertük őket és másnap már mi voltunk az állásaikban! Szokolovicson is már vártak bennünket... Soha sem felejtem el, mikor egy magas hegyre fölmásztunk, nem számítottunk arra, hogy az ellenség a másik hegyen van. És alig hogy leértünk, iszonyú tűzzel fogadtak bennünket. Egy út vezetett, amelynek kétoldalán sövény meg dorong- (pröstya) kerítés volt. Amikor odaértünk, iszonyúan süvítették a golyók, de mi ezzel nem sokat törődtünk, hanem igyekeztünk átjutni a kerítésen és a szilvásban tüzelőállást foglalni. A fák olyan vékonyak voltak, hogy kevés reményünk volt sokáig tartani magunkat. A fát, ahol én feküdtem, tűz alá vették és úgy csapódtak hozzá a golyók, mint a jégeső. Alig bírtam néhány lövést leadni. Halottunk is volt már: az én szakaszomból egy Hauk nevű apatini szabó az arcán és a karján sebesült. Amint ott feküdtem, a tizedesem Birker Ferenc odaszólt: látom-e az ellenséget? Kidugta a fejét és abban a pillanatban oda is kapta a lövést: a fa és a feje között süvített el a golyó!

Egy pár percig tartottuk magunkat, aztán mindig előrébb nyomultunk. Az ellenség pedig látva, hogy a golyózápor ellenére közeledünk, visszavonult. 8-9 óra lehetett, amikor fölértünk a hegyre. Amikor pedig megindultunk lefelé, úgy kezdett esni a hó, hogy alig láttuk egymást és a hóviharban eltévedtünk. Szerencsénkre őjrátatra bukkantunk, amely útba igazított bennünket. Találtunk egy épületet, amelybe senkit sem engedett a hadnagy úr. Talán fél órányi idő sem kellett, hogy a katonavendég széthúzza fekhelynek a közelben levő nagy kazal szénát. Reggelig teljesen belepott bennünket a hó. Tüzet gyújtunk nem volt szabad, és ez volt a szerencsénk, mert (később tudtuk csak meg) közel voltak hozzánk a szerbek. Egy másik szakaszunk, amely egy kilométerre volt tőlünk, erdő mellett telepedett le. Éjnek idején tüzet raktak és az ellenség meglepte őket: alig tudtak élve megmenekülni, a hadnagyukat meglőték.

Ne löjjetek, mi magyarok vagyunk!

Eljutottunk Sztupéra. Letelepedve a völgybe – nem is számítva semmire – egyszercsak megint fűtültek a golyók. Nekünk meg lett parancsolva, hogy maradjunk nyugton. Szomszédomat, Király Imrét jobb vállán érte a találat: keresztülfúrta az egész mellét és a bal hóna alatt, karján keresztül jött ki a golyó! Soha sem hittem volna, hogy ilyesmi lehetséges, mert a találat után a doktor megvizsgálta és azt mondta, hogy megúsza, mert a golyó nem maradt a mellében.

Alig hogy ezek történtek, jött a parancs: tovább megyünk a Sztupé hegységre. Ahogy fölértünk, találkoztunk egy őjrattal, ami pár emberből állt és rögtön „Halt-oltak”. Persze ezek löni kezdtek, meg a

mi embereink is. A nagy sötrétségtől nem ismerték föl egymást. A mieink kiabálnak: -Ne löjjetek, mi magyarok vagyunk..!

Jött egy alak és a mi rajvonalunk előtt úgy rázott egy kolompot, mintha egy tehén nyakán lett volna. A hadnagy úrnak azt tanácsoltuk: le kell löni! De ő nem engedte hanem, hogy fogjuk el! Ezalatt jött egy másik őrzárat és löni kezdett, persze a mieink viszonozták. A hadnagy úr elkezdett kiabálni: -Ne löjjetek, mi magyarok vagyunk..! Egy kicsit szűnt a tüzelés. A hadnagy kérte tőlük a bemutatkozást, mert ez így volt megszérvé.

Látszólag minden rendben volt, de ez, aki félrevezetett bennünket, magyarul-németül beszélő szerb tiszt lehetett, mert távozás után, amikor is a rajvonal szárnyán voltam, hallottam hogy „Napred”-ot vezényelnek. Mondom a társaimnak, hogy ezek szerbek és be fognak keríteni! Nem maradtam nyugton, odamentem jelentést tenni:

(Hadnagy úrnak jelentem alásson, a szerbek jönnek! Azt felelte:

– Hol jönnek? Menjen vissza a helyére! Jöjjön aki akar..!

Alighogy ezt kimondta, megint oda hallatszott: – Pero, ti ostani! (Peti, te maradj!) Ez pedig alighanem a „kolomposnak” szólt. Iszonyú hang, meg egy szerb vezényszó és 30-40 lépésről sortűzet adtak ránk! Lett nagy ijedelem, meg kapkodás! Sokan már az első lövéstől úgy megijedtek, hogy egyet sem löttek. Aki nem vesztette el a fejét, fölvette a harcot. De a hadnagy úr még akkor is azt kiabálta: – Ne löjjetek, mi magyarok vagyunk..!

Szűnni kezdett a golyózápór és én még mindig ott álltam a hadnagy úr mellett. Isten őrizte, hogy nem érte találat, mert úgy szálltak a golyók, mint a jégeső! Én pedig egy fiatal fenyő mögött álltam. Egyszer csak egy Horváth vezetéknévű barátom kiabálja:

– Jajj, engem meglöttek..!

– Nem baj fiam, menj földre, mondta a hadnagy úr, de alighogy ezt kimondta, jött ám, amire nem számítottunk! Az ellenség gépfegyvere iszonyúan kezdett kattogni!

Ez már fele sem tréfa, gondoltam és levágtam magam a kövek közé. Láttam, hogy a bajtársaim lefelé húzódnak. Fogtam a fegyverem és utánuk mentem. A sötrétségtől semmit sem láttam, átbuktam a köveken...

A hadnagy úr pedig sorakozót vezényelt! De én már csak azt gondoltam, mint a többi társaim: – Inkább menekülni, mint fogolynak lenni! A hegyről lejutottam a völgybe, de most hová? Az erdőben sötrétség, a földet hó borította. Azt sem tudtam, hol is vagyok? Lyukas cipőmből lógtak az ujjaim, lábam teljesen vizes volt, mintha lennétek!

Egyszer csak találkozom két emberrel, kiktől megijedtem, de a végén kiderült, hogy ők is magyarok. Kerestünk az erdőben egy fát, amelynek ágai a földet érték és alábújítunk, hogy látni sem lehetett bennünket. Egy kis idő múltán, tőlünk pár lépésnyire mentek el a szerbek! Persze mi egy néma hangot sem adtunk. Mondom én Berger Mártonnak és Tóth János kunbajai szabó komámnak, hogy itten nem maradhatunk és odébb, egy másik, oltalmat nyújtó fa alatt vártuk meg a reggelt.

Egész nap barangoltunk, szerettünk volna visszatérni a csapatunkhoz. Mire az este elérkezett, voltunk vagy harmincan. De ha csak egy is tudta volna a vissza vezető utat! Az éjszakát megint a fák alatt töltöttük. Átvoltunk ázva és iszonyúan fáradva. Lefeküdtünk a hóba és aludtunk. Virradat után egybe verődünk és újra útnak eredtünk. Hétfő volt és mi még szombat este azaz 1914. október 10-én elszakadtunk a csapatától!

Barangolás közben megint újjakkal találkoztunk, köztük egy apatini Reiter nevű őrmesterrel és egy bombától sebesült komámmal. Emberi hangokat hallottunk és megijedtünk. Akkor mégegy, Katona István nevű, tiszalpari (Pest-megyei) barátom csatlakozott hozzánk és így négyen lettünk. Jó, hogy az iménti hangokra nem jelentkeztünk, mert szerbek voltak és rálöttek a tőlünk elszakadt bajtársainkra. Mi meg a hegyi erdőben öröme szármunkra. Akármerre is megyünk rajta, élvezet biztos helyre! Egy ember jött felénk a hegyről, akiben fölismertük, hogy csapatbeli. Odébb táborúzt égett és elküldtük Berger Márton bajtársunkat, kérjen gyufát és tudja meg, hol táboroznak a mieink? A gyufaért patakon kellett átkelnie!

Távolról favágók zaja ütötte meg a fülünket, de nem mertünk oda menni, mert azt gondoltuk, hogy biztosan szerbek lehetnek. Egyszer csak látjuk ám, hogy az erdő mellett műút vezet. No, ennél sem kellett nagyobb öröm a számunkra. Akármerre is megyünk rajta, élvezet biztos helyre! Egy ember jött felénk a hegyről, akiben fölismertük, hogy csapatbeli. Odébb táborúzt égett és elküldtük Berger Márton bajtársunkat, kérjen gyufát és tudja meg, hol táboroznak a mieink? A gyufaért patakon kellett átkelnie!

és amikor nekilódult hogy átugorja, a kellős közepébe esett, mi meg jót neveltünk rajta! Úgyis vizes volt, most meg derékgig esett újból a vízbe. Tűznél szárogatta a ruháját, mi meg nem várhattunk tovább, elmentünk a közeli ház felé.

Az út mellett két sebesült feküdt a hatosok közül: egyiknek a lába volt átlöve, járni sem bírt, a másiknak más baja volt. Harmadik napja feküdtek már étlen-szomjan! Engem kértek, segítsék rajtuk. Megittattam őket folyóvízzel és megígértem, hogy segítek. A közeli házban három súlyos sebesült volt, meg a hatosok mentőszolgálat. Barátságatlanul fogadtak, cseh tizedes szidta a magyar anyánkat, de én nem adtam rá. Amikor a sebesültek ügyében szóltam, egy társukkal engem küldtek vissza értük, de mire vissza érkeztem, addigra kirámolták a tarisznyámat. Végül emeleti szobában raktunk tüzet, megszáritottuk a ruhánkat és tovább indultunk. De amikor kiléptünk, akkor a lábaink megint olyan vizesek lettek, mintha meg sem száritottuk volna a kapcánkat.

Két órányi gyaloglás után végre megtaláltuk a Zászlóalj-irodát, ahol megtudtuk, hol állomásozik a mi századunk? Sokan egyenesen Szarajevóba mentek, mások, sebesülés miatt egy hónapig barangoltak. Mi pedig másfél órányi gyaloglás után Lebovicsra érkeztünk, ahol a századunk táborozott.

Amikor a százados úrnál jelentkeztünk, azt kérdezte: – Hát maguk hol voltak? Aztán megjegyezte: nem gondolta volna hogy cserben hagyja a legénység!

Kint a szabad ég alatt tartózkodtunk. Folyton égett a tűz és a legénység azon törte a fejét, hol talál valami ételmet? Burgonyát, káposztát, kukoricát, vadkörtét főlszedett: ami csak ehető volt! Nem egyszer főztünk vízben káposztát, krumplival és ez volt az ebéd, mert menázi az éppenhogy csak volt. Vízben főtt rizs és semmi más! Volt amikor négy napra fél kenyeret kaptunk. Október és novemberben például tizenhét napig főtt ételt sem láttunk!

Barangolásaink

Lebovicsról aztán Han Nordlovicson át Hanpecovicsra érkeztünk. Jó távolság ez, mert már azt hitük, sose érünk oda. Útközben az erdő között volt egy lakás és gyanús egyének voltak benne. Betörték az ajtaját és egy kisfiúra bukkantak, aki azt mondta, hogy az apja nincs otthon. El volt rejtözve és magunkkal vittük, vele együtt egy-két tehenét is, de hogy mi lett velük, azt nem tudom.

Hanpecovicson egy hétnél tovább tartózkodtunk, de itt sem volt elég menázi. Főztünk, sütöttünk amit értünk, meg nyárson sütöttünk marhahúst... Egyik barátommal mászkáltunk és egy szalmarakásnál jó darab marhacombra bukkantunk. Megszagoltam és jónak találtam. Levágtam belőle egy jó darabot. A tűzerektől kaptam fél kenyeret, meg egy másik darab marhahúst. Találtunk egy réz üstöt, meg főzőedényt és nekifogtunk. Zsír helyett faggyút olvasztottunk és éjjel utánaig sütöttünk-főztünk. Másnap aztán a sülthússal indultunk útnak Hanszemecsen keresztül Hanlészkára. Hanszemecsen 1914. október 25-én nagy útközet volt. Itt vettek el két nagy ágyút a szerbektől, akik futva menekültek.

Lesipuskások látókörében

Pár heti táborozás után Dobrun és Visegrád felé mentünk. Hanlészkon jártunk Drina őrségre és sokszor megtörtént, hogy egész idő alatt teljes felszereléssel kellett még aludni is.

Éppen november elseje volt, amikor az én szakaszomra került sor Drina őrségre menni. Őrséget mindig csak este, sötétben lehetett váltani, mert ha túloldalról meglátták az embert, rögtön rálöttek. Kimentünk a Drinához – egy kis darab kenyérünk volt csak – és két huszonnégy órát kellett várni amíg a váltás megjött. Vacsorát csak este 8 – 10 között kaptunk, mert Barino és Hanpészak három óra járásra voltak. Mivel kevés kenyérünk volt, vettünk kukoricakenyeret, de az inkább csak lepény volt. Lehetett olyan másfél kilós, 2 koronát fizettünk darabjáért. Őrültünk ha kaptunk, sőt még veszekedtünk is érte. Egy korona volt egy kiskosár szilva, egy főtkrumplióért 9 krajcárt fizettünk.

Itt láttam, amint a kóborkutyák kihúzták a földből a holttestet és csak a csontot hagyták meg.

Amint a Drina partján álltam egy társammal és mohó étvágygal ettem a kukoricás kenyeret, szilvával, megszomjaztam. Másut víz nem volt, csak a Drinában, de veszélyes volt lemenni, mert a tulsó partról átlöttek. Szépen lecsúsztam a folyóhoz és minden bajtársamnak hoztam vizet.

Éppen halottak napja volt, amikor visszamentünk a századhoz. Útközben rosszullett jött rám és elmaradtam a szakaszomtól. Hanpészkon, ahol a század volt, naponta kaptak srapnelt, csak az volt a szerencse, hogy az ellenség vaktában lőtt és nem talált célba.

Fél-tetőre barakot építettünk, a tetőnek használt galyakra földet hánytunk, hogy ne ázzon be. Fűvet meg gazat téptünk és azon feküdtünk. Eleinte csak a fél századnak volt helye, fölváltva teljesítettek

szolgálatot. Nehéz idők voltak ezek, mert volt olyan amikor egy teljes hétig vitte az ember a hátizsákját. Utóbb már megszokta: mintha a hátához nőtt volna. Ahol csak lehetett, éjjel-nappal tüzeltünk. A tűz mellett ült az ember, körülötte mint a cigányok és a füstől olyan feketék voltunk, mint a szercesenek. A szakállunk is lassan megnőtt, némely része egész szakállt eresztett.

Először itt láttam, hogyan ég az élő fenyőfa! Van egyfajta vörösfenyő, azt megfaragták és meggyújtották. A füstje az úgy fogott, mint a festék és így kormosak meg piszkosak lettünk tőle.

Az éhség meg a srapsnek mindenhová elkísérnek

Dobrun azaz Pikovác felé tovább meneteltünk, ahol kötő van. És hogy az ellenség észre ne vegyen, nem a rendes úton haladtunk, hanem jobbra fordultunk és a hegy túloldalán egyenként ereszkedtünk le. Amikor pedig átal értünk a másik hegyen, az ellenség meglátott és srappal kezdett löni. Kénytelenek voltunk egy völgyben meghúzódní.

Ezekben a napokban ment el tőlünk Bujdosó Szadán Konrád százados és jött a helyébe a Kobutka nevű százados úr.

Egy szakaszból álló őrző volt kint terepszemlét tartani, de mivel rájuk lőttek, azért más utakon mentünk. A százados úr nem engedte, hogy mi srappal tüzből tovább meneteljünk, noha egy hadnagy úr az ellenkezőjét akarta. Egyenként szaladtunk le a völgybe, ahol a tűzerek ágyú fedezéknek fákat vágattak ki. Az esőben elérkeztünk a Kötőrhöz, ahol a kaszányában már vártak ránk. Az eső szünet nélkül esett, mi meg azonnal be lettünk osztva szolgálalba.

A sötétben rízs-gulyást kaptunk vacsorára. A légénység annyira szemtelen és éhletes volt, hogy többen vacsora nélkül maradtunk. De aztán látom ám, hogy még ottan osztanak valamit és így jutottam én is vacsorához, mert oda tolakodtam. Volt ott egy goromba őrnagy, aki zseblámpájával közénk világított, és aki az eső miatt lehajtotta a sapkáját vagy a gallérját, azt úgy ütötte, ahogy csak érte. Ilyet még nemigen láttam, kár hogy nem tudtam meg a nevét.

Minket a fél századot a Kötőrhöz osztottak be: amikor kezdett sötétedni, akkor fölálltunk, virradatkor visszahúzódtunk az őrhelyünkről.

Nappal mindenki azt csinált, amit akart: főzött, ha volt mit, vagy alhatott a kedvére. Leginkább a tűz körül melegedtünk. Mindenféle dolgot összefőztünk, amit otthon aligha ettem volna meg! 2 korona 40 fillérért vásároltam negyed bányát. Egy csajka szilva ára 40-50 fillér volt, a vadkörtéé hasonlóan. Volt úgy is, hogy találtunk az elhagyott házaknál ezt-azt... Nem hittem volna, hogy szárazon is lehet sütni a csöveskukoricát, még örült is a vendég, ha hozzájutott, mert mindig éhesek voltunk.

A szolgálat nem volt túl nehéz, mert éjen át, három váltásban mindösze hat órát kellett őrködni. Az ellenség pedig egész éjjel vaktába lövöldözött, mégis előfordult, hogy valakit telibe találtak. A vacsorát is mindig sötétben hozták, nehogy meglássák őket, különben kaptak volna srappelt.

Megtörtént például, hogy este 11 órakor volt a vacsora, mint akkor is, amikor a Csányi József nevű őrpáncsnokom elaludt és az őrhelyemen három és fél órán át nem kaptam váltást. Föl akartam jelenteni, de aznap nem kellett többet őrködnöm, és így aztán elálltam a szándékomtól, pedig megérdemelte volna, mert gyakran volt hanyag.

Innét ment őrség a Drinához is. Visegrádon a víz túloldalán szerbek voltak és folyton lövöldöztek. Őrségünk egy házban volt, de fekvé teljesített szolgálatot, napközben sem ablakot, sem ajtót nem volt szabad kinyitni.

Három este levonult az egész század és sortűzeket adtunk le a túloldalon levő ellenségre. Éppen ott voltam, amikor a tűzereink fölgyjújtották a laktanyájukat. Azt hittem, hogy csak egy nagyobb farakás ég, de harmadnapra azt vettük észre, hogy többé nem lőnek vissza a szerbek.

Átkeltünk a Drinán

A határcéink közt akadtak önkéntesek, akik a följánlott összegért átkeltek a folyón és terepszemlét tartottak. Kítűnt, hogy tényleg elmentek a szerbek és akkor a hidászaink által lehelyezett ponton-hídon mi is átkeltünk a Drinán. Soha még nem voltam úgy elszánva, mint akkor, hogy ott lelem haláloamat a vízben, ha közre fog az ellenség.

Két-három napi visegrádi tarózkodásunk után, nagyon nehéz terepen, egy napi menetelés után értük el a Pánusz hegyet. Útközben sokan kifáradtak. Reiter őrmester úr is kidőlt. Este értünk oda, ahonnan a szerbek elmenekültek. Fa ágakból összetakolt barakokban voltunk. Az időjárás igen szigorú volt, folyton havazott és hideg volt. Aludni nem lehetett, éjjel-nappal a tűz körül tartózkodunk és szundikáltunk.

Tábortűz mellől ment az őrsegváltás is. Részünkre a menázsit trénlovakkal szállították messziről és úttalan utakon, de csak este, mert napközben nem lehetett mutatkozni.

Egyik tábori őrsegen féltetőre épített deszka és fa barakban voltunk bekvártélyozva. Állandóan égett benne a tűz és a nagy melegségtől annyira átmelegedtek a gerendák, hogy elkezdtek hajlani és ropogni. Szerencse, hogy két társammal: a tizedesünkkel meg az apatini illetőségű Egedy Ferencel nem aludtunk és menekülésre szólítottuk a társainkat. Később szedtük ki a romok alól a csajkáinkat meg a pokrócainkat. Az volt a szerencsénk, hogy az őrparancsnokunk nem engedte aludni az előkészületben levő öröket.

Jött a váltás és mi bevonultunk a kaszárnyába, de két emberünket hátra hagytuk. Ezek találtak egy helyen leszedetlen kukoricát. Szedtek egy kisebb zsákkal, és mi nyolcan elosztottuk, mert annyian voltunk és egész nap ezt sütötte a bakavendég.

Soha sem hittem volna, hogy még mit nem eszik az ember, ha éhezik? Útközben találtunk éretlen vadkörte, gelegonyát, somot vagy kőkényt és szívesen raktuk a tarisznyába. Számtalanszor történt, hogy egyik-másik eldobta a félzöld körte, mert nem ízlett neki, a másik örömmel fölkapta a földről. Jó magam is fölvettem, pedig a rajtam levő teher alatt nehéz volt lehajolni. Káposztát, répát, krumplit nem hagyott a vendég, ha csak hozzáférhettünk.

„Mint egy rablóbanda...”

Aki meneteléskor jobban bírt menni és elől volt, jobban járt, ha üres házhoz értek, mert az föl lett kuttatva. A baka ott nem hagyta! Föl is voltunk szerelve: kinek bogrács lógott, a másik fazekat vitt, a harmadik vízes edényt... Nemhiába mondta a Hauzer alezredes úr, hogy úgy nézünk ki, mint egy rablóbanda, de úgy is néztünk ki! Akárcsak egy cigánykaraván, aki minden szegénységét magával viszi!

Egyszer egy háznál két hordó túrót találtunk. Az egyik már jó érett volt és aki megtalálta, addig nem szólt amíg nem tömte tele a saját tarisznyáját. Egyik hordó magas volt és nem érték el az alját. Akkor egyik kisebb termetű társukat beletették, aki marokszám adogatta ki a társainak a jó túrót. Fél hordóval megmaradt. A hadnagyunk megtudta és azt is elkeltett vinni és a legénység között szétosztani. Azok közt voltam, akik a hordóért mentek. Kutattunk és találtunk egy kaptár méhet: mindjárt földhöz vágtam! A lépek kiszakadtak, de méhek is nagyon röpködtek, miattuk senki sem mert odamenni. Jól teletömtem a tarisznyámat lépesmézzel, úgy hogy csurgott a leve. Aztán minden pajtásomnak adtam, nekem alig maradt. Ezen eset után a Pánusz hegyről hirtelen kellett távoznunk, mert a Szuhogórán az ellenség megtámadta a II. századot. Így mi is visszavonultunk és csak őrsemeket hagytunk hátra.

Visegrádon keresztül Dobrun felé vettük útunkat, melynek vasútállomásán barakot építettünk. Aki itt szolgálatban volt, mindig bírt a házaknál valamit vásárolni, mert erre felé már voltak lakók és lehetett tőlük kukorica- vagy árpakenyeret, gyümölcsöt, krumplit venni. A kukoricakenyér az inkább lepény volt. I korona 60 fillért adtunk érte, akkora volt mint egy paraszt tányér, vagy kisebb. Nem is lisztből, hanem darából készült, mert a korpája nem volt kiszitálva, de más híján jó volt. Századunk egyik része a hidat meg a vasutat őrizte, a másik meg fönt a hegyen a dekungot meg a lakást építette. Széjjel voltunk egymástól és nagyon bajos volt az élelmezésünk.

Levágott emberfejek, meg a tömegsír

1915. május 21-én Szrebrenicáról jártunk Milicsére: a legénység kapálni járt. Milicsén, az évforduló napján Pap Gábor, Rusch Márton társam meg én háromnapig mars adjustirungot kaptunk, mert nem jelentünk meg a vizsgán, azaz nem tudtuk, hogy vizsga fog tartani és mivel vasárnap volt, halászni mentünk. Perna József cipész, ósziváci lakos társamon 1915. július 26-án ütött ki a tébolyodás. Július 31-ig voltunk Milicsén, ahol a 23-as Landwerek váltottak föl bennünket. Újból Szrebrenicára kerültünk, ahová Mélykútról két asszony jött az urát fölkeresni és három napig volt nekik megengedve az együttlét.

Szrebrenicáról 1915. szeptember 6-án erős meneteléssel értük el a hegyesúcsot és Bratonácson pihentünk délelőtt 9 és 10 óra között. Itt volt az a hely, ahol a mi csapatunk a szerbeket meglepte, úgy hogy minden katonájuk elmenekült, ágyúk és egyéb dolgok hevertek ott. Basina Brdára délután 2.30 órakor érkeztünk. Raktár volt és itt tartózkodtak (állomásoztak) a 30-as népfelkelők, III. zászlóaljbeliek. Itt aludtunk. Nagyon hideg tájék ez, mert bár délután volt, még mindig köpenyben kellett lenni. Ki-nevettük őket, habár mi is éreztük, hogy nem tréfa dolog.

Szeptember 7-én Kalinovicsra a délelőtti órákban értünk. Szeptember 8-án Répics örvezetével jöttem szolgálatba, ami eléggé izgalmas mert az ember alig kétszáz lépésre áll az ellenséggel szemben, bár ebben a pillanatban nem löttek, mégis tanácsos volt vigyázni. Nappal nem voltunk a víznél, csak éjszaka. Az éj elég hosszú volt, meg hideg és az ember nem tudta, mi szándékban van az ellenség?

Valami különösebbet nem vettünk észre, csak azt hogy az őrzáratuk, éppen úgy mint a miénk is, jár-kál, aztán néha köhint. Űgyszintén hallottunk egy-két csobbanást a vízben, amit rögtön nem tudtunk biztosra venni. Egyszer valami krampácstűtést hallottunk, amit nyomban jelentettünk is a vezetőnknek, de ő nem vette komolyan. Reggel lett és akkor újra nappali állásba vonultunk. Reggelre főztünk tejeskávét, amit jó étvággal el is fogyasztottunk. Délben járt a váltás és mi a Drinától a Répics örvezetével följöttünk.

Kalinovicson jól ment volna sorom, de szeptember 11-én át lettem téve Bezerovicsra, a III. szakasz műhelyében dolgozni. A mi szakaszunk október 10-én reggel indult és délben Basina Brdán jött össze a századdal, ahol ebédelt kapott. Utána kétfelé lett osztva a század és indultunk Szrebrenica felé. Az idő nem kedvezett, mert olyan utat keveset tett a legénység, hogy este a legnagyobb esőben és rossz útban már este 9 órakor ott volt, nagy utat tett meg és még vacsorát sem kaptunk.

Másnap, október 11-én délután a század tovább masirozott. Az első szakasz bent maradt Szrebrenicán, mi pedig 3-4 óra között értünk Bratanovácra, ahol nagy dohánygyár van. Este hatkor indult a csapat a Drina partján húzódo kővesúton, este 10-11 óra közt érkezünk egy házhoz, ahol meghálunk.

Witkoviczról 1915. október 27-én reggel indultunk, délben Drinacsán voltunk, Millicsre este 5-6 óra körül értünk. 28-án Vlaszeniczára, 29-én Hanpészakra érkezünk, ahonnét 30-án indultunk Zavidovicsra. Innét este indultunk Szarajevóba, ahová reggelre érkezünk, de már folytattuk is útunkat a Mesia-Roglaticai állomásra, onnét gyalogosan Rogaticára, majd Visegrád felé vettük az irányt, ahová november 2-án reggel 8-9 óra között érkezünk és újra átkeltünk a Drinán.

Délután a Szuhogora hegy felé vettük útunkat, ahol éppen folytak a harcok. Már a mi századunk is úton volt, hogy rajvonalba jut, a laposban négyesek lágeroztak. Mi egy kis pihenő után tovább indultunk és már csak néhány percnyire voltunk a rajvonaltól, amikor a jobb oldalról vissza intettek, de akkor már az ellenség észrevett bennünket. Azon az emlékezetes éjszakán kint aludtunk a szabadban, esett az eső. Reggel aztán jött a parancs, hogy mi cipészek visszamegyünk Visegrádra, ahol a mester-ségben dolgoztunk.

November 13-án új parancs jött és 14-én már úton voltunk. Az első éjszakát a hegyen töltöttük. Raktár volt ott, ahová Molnár Péter barátommal föl lettünk küldve, de mivel az utat nem ismertük, eltévedtünk, de aztán mégis oda találtunk.

November 15-én reggel Dobrun és Szuhogora felé vettük útunkat. Útközben, szanaszét a földön levágott emberfejek hevertek. Újabb raktárhoz érkezünk, ahol Papp és Molnár nevű barátaim lemaradtak. Jó utat tettünk meg, amíg a Stern főhadnagy úrral összetalálkoztunk.

Tömegsírra bukkantunk, amelynél sok töltényhüvely hevert, a sírban tizenkét szerb tiszt volt, közöttük egy főhadnagy.

Másfél évi harcréri szolgálat után kaptunk szabadságot

Addig mentünk, amíg újra eltévedtünk, közben jól havazott és este 10 órára értünk célba. Ahol meghálunk, ott még előttevaló nap a montenegróiak gyűjtötták föl az istállót.

November 18-án Bélabrdán át Uvác felé masiroztunk, ahol akkor löttek ránk, amikor elakartuk foglalni az állomást.

November 19-ike majdnem végzetes lett a számomra. Uvácson a gépházban az ablakokat akartuk berakni és nem tudtuk, hogy ott egy 25 méter mély kút van és én majdnem beleestem. November 20-án megkezdtek az átlövéseket a Lim folyón, amit az ellenség viszonzott. November 22-én keltünk át a folyón, ahol az őrzáratunk 37 szerb és montenegrói embert fogott el.

Sötétben és sárban érkezünk a Priboj várossal szemben levő hegyre, ahol november 26-ig voltunk. Az Uvác állomástól nem messze levő Ruda községben december 4-ig maradtunk. December 5-én már Krczén aludtunk, ahol csirkét főztünk. A negyedik század ott lett megalapítva. A Lyubicsna folyó melletti hegyre december 6-án érkezünk. Plevlyébe december 9-én érkezünk, ahonnét december 12-én ki-vezényeltek a harcra, a rajvonalba 13-án kerülünk. Másnap sebesült meg Apfal őrmester úr. Lassan